

ДУКАЛИ И ТЕРМИНАЦИЈЕ ИЗДАНИ ОД МЛЕТАЧКИХ ВЛАСТИ КОНТУ ЈОВАНУ ЂУКОВИЋУ ИЗ РИСНА

Леонардо Фосколо, млетачки генерални провидур у Далмацији и Арбанији (тј. Боки Которској), враћајући се г. 1647 с ратним бродовљем након неуспјелог опсједања Бара, наговорен од Пераштана, удари на Рисан, који је био у турским рукама, и истјера одатле Турке који населише Клобук и околицу. Турци г. 1669 поново освојише Рисан, али га г. 1684 Млечићи, потпомогнути од Пераштана, коначно ослободише.

Чим је Рисан био ослобођен, почели су ту слазити разни ускоци из Херцеговине и Црне Горе, и насељавати своје породице, а млетачка их је влада радо примала и давала им је двопек (бешкот) и со. Ови су насељеници за ову „милост“ (грација) били дужни да бране Рисан и његову ужу околицу од турских упада као и да настоје да своју родбину и остале своје сународнике, који су остали и даље у турској земљи а с којима су одржавали јаке везе, придобију да се и они мало по мало спусте на млетачко подручје како би појачали одбрану овог дијела бокељског приморја на које су Турци чешће покушавали да продру.

Један од истакнутијих вођа, који је предводио рисанске ускоке у борбама против Турака, био је Јован или Јово (италијански: Zuanne, Giovo) Ђуковић који се нарочито одликовао у више крвавих окршаја с Турцима. За те заслуге био је од Млечића одликован титулом „конте“, а уз то још и златном медаљом, коју су, као знак своје власти, носили претсједници Рисанске општине све до године 1866, када су тај стари обичај својевољно напустили, а медаљу похранили у општинској канцеларији.

Из ове породице био је познати наш исељеник, велики народни добротвор Васо Лазарев Ђуковић (1858—1933), чији је завјештај, између осталог, и велика модерна Ортопедска болница и велика палата у Рисну намијењена у културно-просвјетне сврхе. Васо је умро у Денверу, у Колораду. Код њега су се налазили оригинали терминација млетачких генералних провидура, повезани у кожне корице, издати конту Јовану Ђуковићу. Дупликати ових терминација, у облику цепене књижице, овјерени у Венецији 6 јула 1742, налазили су се код покојног прота М. Ђуковића,

пароха у Никшићу, а ми смо их прије неколико година прегледали и у изводу преписали, па ћемо их ниже навести и то хронолошким редом, како су издане, да буду прегледније. Ове терминације и два дукала били су објављени у календару „Бока“ за годину 1911, страна 64 и 65, врло скраћено и већином погрешно, уз примједбу: „Неразумљиво“ или: „Мало се разумије“

I

На прво мјесто по хронолошком реду долази терминација ванредног провидура Николе Ерицо, која у преводу гласи:

„Ми Никола Ерицо за преведру Млетачку Републику ванредни провидур Котора и Арбаније са сопраинтендентом (надзором) Херцеговога итд.

Међу најстаријим и најславнијим породицама Рисна, прије него је био разорен од Турака, је племенита (nobile) породица Ђуковић, речена Фаочић.¹ Јован Ђуковић, племенити потомак славне породице, одликовао се у многим ратним пригодама и допринио велику славу држави. Он је зато био од нас изабран и именован вођом од 100 његових суграђана те се радо примио те службе, и о свом се трошку упутио пут Грахова и соколећи своју чету у тешкој бици са Турцима, заробио пашу Алибега Ченгијића са свом његовом пратњом, те нам га довео са три непријатељске заставе. Затим продирући све дубље у турску земљу, сијекући непријатеља и палећи му куле, доприје до Пандурице испод Љубомира те иако бијаше у ранама и огрезао у крв, ипак му пође за руком да зароби сина охолог аге Кнега (?) Балинојудића (?) којег а нам приведе.

Задовољивши нас својим јунаштвом и вјерношћу, заслужио је наше пуно признање, ради чега му издајемо ово похвално свје-

¹) У Рисну, у гробљу код парохиске цркве св. Петра и Павла, налази се старински гроб братства Ђуковића. На гробу је плоча с грбом конта Јова Ђуковића који је по свој прилици ту био и сахрањен, а на плочи над гробом пише »Ғаосісћк.

У једном документу сачињеном у Рисну године 1709 који се налази у приватним рукама, а који смо ми у своје доба преписали, спомињу се браћа Јово и Митар Ђуковић, који купују неку земљу (Радојевину) у Бијелој. У једном пак процесу из године 1713 (Архив у Херцеговоме) наводи се Митар Ђуковић из Рисна који станује у Баошићима.

У Баошићима је рођен и Борђе Ђуковић, математичар и астроном, који нам је једино познат по ономе што је о њему у књигама забиљежено. Најпотпуније вијести о овоме научнику оставио нам је Франо Апендини у своме дјелу »Memorie spettanti ad alcuni uomini illustri di Cattaro, Dубровник 1811. У овој се књизи каже сљедеће: „Борђе Ђуковић, православне вјере, био је уграбљен од смрти управо онда када је почео стицати велику славу. Изнад свега био је врстан математичар. Гласовити научник Руђер Бошковић, пролазећи кроз Падову, расправљао је с Ђуковићем чи-

дочанство за његове одличне ратне подвиге, да би му ово служи-
ло код јавне добротворности, којој га и препоручујемо.

У вјери чега итд.

Котор, 26 новембра 1692

Никола Ерицо с. р.

Да је вјеран препис с оригинала потврдио је 11 јула годи-
не 1780 јавни биљежник Н. Ардуини.

II

Други докуменат који слиједи по хронолошком реду није у-
биљежен у споменуту књижицу из које смо преписали први до-
куменат, већ смо га преписали с оригинала који се налази у Ри-
сну, у посједу родбине поменутог Васа Л. Ђуковића. То је дукал
написан на пергамени, која је оштећена на неколико мјеста, а
преведен на наш језик гласи:

„Силвестер Валерио по милости божјој дужд млетачки итд.
племенитом и мудрому човјеку (viro) Стефану Капело, нашем по-
вјеренику (commissario) у Далмацији и Арбанији, вјерном, милом
поздрав и израз благонаклоности. Пошто смо примили Ваш из-
вјештај о молби коју нам је поднио Јово (Giovio) Ђуковић који
моли за вршење јавне правде колико за своју властиту утјеху
(задовољење, корист — П. Д. Ш.) толико и за општу заслужног
народа рисанскога, пошто сте ви јасно испитали (утврдили) да су
његови претшасници и он сам за дуго вријеме од десет година
уживали неколико комада земљишта на Херцеговском подручју
и да су увијек тачно плаћали порез у државну благајну и да је
то земљиште од старине баштина његове куће, које су они ужи-
вали и под Турцима, одлучисмо са Сенатом, да наредимо да ни од
Општине перашке ни било од кога другог не буде узнемириван
у посједу, који смо му одмах (најприправније) препустили, да би
имао он и његови наследници право власништва, пошто се нашло
да је тако право и сходно. Што се пак тиче молби народа рисанско-

таву једну ноћ о најтежим проблемима геометрије, о којима је овај младић
дуго размишљао.

Ђуковића спомиње и Љубић у свом »Dizionario bibliografico degli
uomini illustri della Dalmazia« и каже да је умро у Дубровнику. Он
потиче од Митра, брата конта Јова Ђуковића, за којег смо видјели да
је године 1713 био настањен у Баошићима, гдје има и данас његових
потомака. Ђуковићи су до почетка овог стољећа на граници села Баоши-
ћа и Бијеле имали велику палату и пространо имање, које се и данас
још по њима назива, иако је давно прешло у друге руке. Највјероватније
је да је овај млади научник, по заслугама својих предака, могао да
студира у Италији и да се тамо посвети проучавању тешких научних
проблема којима се бавио. Његова научна способност може се најбоље
процијенити по томе што му је Руђер Бошковић био посветио толику
пажњу. У Боки се данас о њему ништа друго не зна, а једини је можда
спомен на њега наследно име „Ђорђе“, које је носио и један од Ђуковића
рођен на самој граници између Бијеле и Баошића, а који је прије неко-
лико година умро у Рисну.

га да се одржи обећање дато им у доба њихове предаје, односно добара не само њиховог старог посједа него и оних која бјеху власништво Турака, пошто зна Ваша мудрост да су, успркос терминација генералних провидура, други били надарени на штету истих Ришњана, лишених стога најнужнијих предмета исхране

²⁾ постараћете се на начин да буду помогнути према намјери државе (влaде), измјерићете (земљиште) одма *in re sensi*, јер много држимо до тога, као што је и право, да их умиримо и задовољимо. К томе, уосталом, још ревносно извјештавате, да сте пронашли да не само Пераштани него и други посједују већу количину добара (земљишта), која би се могла другима додијелити; да многи не плаћају порез; да неки нијесу ни уписани у катастике, а да има и један мањи број с прекораченим мјерама, па пошто су све ове ствари нарочито повјерене Вашој будној пажњи, настојаћете Вашом ревношћу да примијените најсразмјернију накнаду дужној неповредивости наших интереса обавјештавајући нас с времена на вријеме о предузетим корацима у предмету.

Дато у нашој дуждевској палати дана XIX јануара, индикта осмог 1696“

(Потпис секретаров нечитак)

Изнад текста дукала налази се сљедећа биљешка која у преводу гласи: „Дне 20 марта 1697, Шибеник. Примљено при доласку државне лађе, виђено и прочитано од пресвијетлог и преузвишеног Стефана Капело, повјереника у Далмацији и Арбанији, који је наредио тачно и дужно извршење одређујући да се напише писмо пресвијетлом провидуру у Херцегновоме, да се Јову Ђуковићу уступе добра како стоји у писму (дукалу) наређујући да се то упише у регистар у сврху“.

Испод текста су ове биљешке:

„Дне 5 октобра 1731, Котор. Приказана с једним прогласом од 27 октобра 1721 пресвијетлог господина Марка Антонија Диедо, који је тада био генерални провидур у провинцији, копија извађена из катастике у Фискалној комори у Херцегновоме 15 новембра 1725 и мандат Његове Преузвишености ванредног провидура Магно од 30 марта 1731, од Јова Ђуковића у име своје и браће му у парници с капетаном Видом Матошевићем из Пераста“: — Деветог октобра дукал с осталим приложеним документима био је враћен Јову Ђуковићу, али из друге биљешке која гласи: „1735 15 априла. Котор. Поднесен назочни дукал од госп. конта Јова Ђуковића, као што се види из процеса“ слиједи да се процес наставио с нама данас непознатим резултатом покрај свега тога што је Ђуковић горњим дукалом бранио своје право власништва над земљиштем које су му оспоравали Пераштани.

²⁾ Мјесто у тексту означено тачкицама је подерано.

Из наведеног дукала проистиче да су осим Ђуковића и други Ришњани имали земаља у разним селима Херцеговског територија још у турско доба, тј. прије г. 1684 када је помоћу Пераштана ослобођен овај крај од Турака. Дукал је, како се види из садржаја, издат да би се заштитила стечена права Ришњана у спору с Пераштанима, који су тражили да им се преда све земљиште Херцеговског територија без обзира коме је припадало за вријеме турске власти. Пераштани су то своје право истицали на основу одлуке генералног провидура Јеронима Корнера од 9 децембра г. 1687, који је био, на њихову молбу, одредио да се 2.000 кампи („сапро“ износи отприлике дан орања — П. Д. III) најбољег земљишта у разним селима Херцеговске ривијере, које припадаше најпознатијим турским породицама, раздијели између Перашке општине и 210 перашких породица, које су стекле великих заслуга за ослобођење Херцеговога.

III

Трећи докуменат по реду била би похвала Јову Ђуковићу од стране Анђела Гонема „сопраинтендента Рисна и окружја“ од 22 маја г. 1699. Ту се каже да се Јово Ђуковић одликовао својим јунаштвом у бици код Клобука испод Љубомира, гдје је са 20 другова много кула спалио и заробио Мустафу Соколића, а затим уништио више кућа у Требињу и околици. Даље се истиче да је у бици код Улциња на челу 100 својих суграђана у јуначкој борби заробио пашу који је предводио војску од Босне и Арбаније. На крају се дословно каже: „За знак највећег признања за ово и за његову приврженост и оданост мени, за свих 15 година мога боравка у Рисну издајем му ово свједочанство, које ће га удостојити велике похвале пред државом и пред народом“

Пошто се овдје истиче оданост и приврженост Ђуковића према Гонему за 15 година његова боравка у Рисну, тј. од године 1684 када је Рисан био коначно ослобођен од Турака, а како се у документу под 1) наводи да је породица Ђуковића или Фаочића међу најстаријим и најславнијим породицама рисанским, још прије него је Рисан био разорен од Турака, а како се у дукалу наведеном под 2) каже да су Ђуковићи још у турско доба посједовали земљишта на Херцеговској ривијери, није тачан навод С. Накићеновића (Бока, Антропологеографска студија, Београд 1913, страна 523) да су се Ђуковићи доселили у Рисан тек године 1692 и то из Драчева у Попову, док њихова домаћа традиција каже да су у Рисан дошли из Љубомира.

IV

За исти случај гдје се Ђуковић одликовао како је наведено под III, издао му је похвалу Даниеле Долфин, генерални провидур у Далмацији и Арбанији, дне 4 марта 1702 у Задру.

V

Сљедећи докуменат је похвала Алвиза Моћениго, трећег, генералног провидура за Далмацију и Арбанију, издата у Задру 9 марта 1703 г. Јову Ђуковићу из Рисна за то што је био присутан духом у сваком сукобу за одбрану границе Херцеговине и Арбаније, те је са својих 100 другова слиједећи Ивана Болицу на Дабар при заузећу једне куле и при спаљивању села показао такву храброст да је заробио и турског заповједника пашу Љубовића.

У Рисански катастик из године 1704 (Државни архив у Котору) убиљежена је нека веза у посједу земљишта између Јова Ђуковића и споменутог Болице.

VI

На основу предњег документа је и ванредни провидур Бартоло Моро издао у Котору дне 28 априла 1703 увјерење Јову Ђуковићу о његовом јунаштву показаном, како је горе наведено, ради чега је био удостојен опште похвале.

VII

Анђело Емо, генерални провидур за Далмацију и Арбанију, издао је дне 21 јануара 1716 похвално писмо Јову Ђуковићу зато што је показао своје јунаштво и вјерност своме владару (тј. дужду — П. Д. Ш.) у многим приликама, „кад год је то потреба домовине захтијевала“. Тако при нападу на Црну Гору као вођа својих 50 људи стално је чувао једно мјесто на граници. За вријеме битке код Клобука многе је заробио и пожаром уништио Требиње и околицу и „најпослије се нашао с нама при заузећу Царина и других пограничних мјеста“

VIII

Алвизе Моћениго трећи, „провидур оружја“ у Далмацији и Арбанији, издао је дне 20 фебруара 1717 године у Херцеговом похвалу Рисанској општини која посла 200 људи под вођством Јова Ђуковића пригодном битке код Бара који су ту одмах запосјели једно узвишеније мјесто и јуначки га бранили, те здруживши се с Црногорцима и тамошњим мјештанима сузбили Турке, погубивши 10 војника, међу којима и једног капетана. Том пригодом ухватише и два Турчина као уходе, који су уходили кретање млетачке војске, те их заробише.

IX

Исти провидур Алвизе Моћениго издаје у Сплиту дне 28 априла 1718 г. похвалу Јову Ђуковићу што је као вођа својих 100 сумјештана запалио тврђаву Кључ и Гацко, погубио једног кади-

ју и заробио му жену. У бици пак код Бара погубио је капетана једне тврђаве са 10 најхрабријих војника.

X

У споменутој књижици пок. прота Ђуковића под бр. IX наведен је и дукал дужда Јована Корнелија, издат Рисанској општини, којим се, између осталог, поново уводи тзв. „грација од соли“, која је Општини била дата г. 1705, па касније укинута. Пошто је овај дукал издат због заслуга на бојном пољу припадника Рисанске општине, свакако у првом реду Јова Ђуковића, а затим и других истакнутијих Ришњана, који су у ондашњим ратовима крв проливали за Републику, то је исти и убиљежен између похвала иако се у њему изричито не спомиње Ђуковић.

Дукал гласи:

„Јован Корнелио, по милости божјој дужд млетачки, племенитим и мудрим људима Алвизу Моћениго провидуру нашем за Далмацију и Арбанију и вјерним и милим насљедницима поздрав уз израз благонаклоности.

С обзиром на заслуге Рисанске општине Сенат је одлучио да исту ослободи од плаћања пореза на стојне куће и окућнице као и на домаће земаљске производе. Уз то се поново уводи у крјепост привилегиј који јој је био дат г. 1705, а затим укинут, тј. да се народу тог краја подјељује годишње 250 стара (стар износи око 54 кг. — П. Д. Ш.) соли уз цијену од 2 лире по стару итд.

Дано у нашој дуждевској палати дне 18 јуна 1718

Лоренцо Вињола, секретар“

Испод текста је потврда јавног биљезника Антонија Ђенеринија у Венецији 23 јуна 1718 да је овај препис потпуно вјеран оригиналу.

XI

Као сљедећи докуменат убиљежен је у споменуто књижицу врло важан дукал који је био у изводу са доста погрешака објављен у календару „Бока“ за г. 1911, а ми ћемо га овдје због његове важности објавити у преводу у цјелини, а то по нашим ранијим биљешкама као и на основу рада Светозара Томића и д-ра Милоша Дробњаковића „Списак фермана и повеља породице Дробњак из Рисна“, штампаног у Београду г. 1938 стр. 25—29, који смо ми на неколико мјеста исправили.

Дукал у преводу гласи:

„Јован Корнелио, по милости божјој, дужд млетачки итд.

Свима и појединим ректорима, генералним провидурима Далмације и Арбаније и свим нашим претставницима до којих год ова наша (писма, наређења) допру, а који су надлежни, или

би могли да буду надлежни за њихово извршење, дајемо на знање да је у нашем савјету (consilio) био донесен закључак, како даље слиједи и баш: пошто је одобрено да дођу у наш савјет (collegio, колегиј) посланици превјерне Рисанске општине: капетан Димитрије Кусидић³⁾ и капетан Јован (Zuanne) Фаочић нека им се прочита и даде у препису како слиједи: „Будући је дао јасне доказе храбрости и вјерности Нашем Господству (тј. нашој држави — П. Д. Ш.) народ Рисанске општине који се још од прошлог рата потчинио нашој власти и који нам је преко вас посланика поднио своје молбе да би му, уз одликовања у прошлости указана, дали да ужива и нове знаке јавног доброчинства (добротворности) и док су његове молбе примљене са пријатним расположењем, Сенат, гледајући с особитом љубављу те веома миле и заслужне поданике ради њихових храбрих подвига и оданости, што су показивали у прошлим догађајима и будући увијек склон да по могућности изађе у сусрет свему што би могло бити на њихово задовољство и корист, одлучује да им се одобри:

1) Да капетан и суђе (судије) Рисанске општине могу судити у свим споровима који би могли настати међу народом те општине колико кривичним толико грађанским било до које своте, с правом жалбе на ванредног провидура у Котору оних, који би се сматрали оштећеним.

2) Да капетану ове општине Которска комора (благајна — П. Д. Ш.) у вријеме рата исплаћује мјесечно по 20 дуката.

3) Док народ те Општине буде обећавао да ће и даље давати доказе своје храбрости, у случају да им буде наређено од ванредног провидура у Котору да пођу у бој, морају бити ослобођени од других личних дужности на начин како је то установљено с Грбљанима. А да би могли одржати на снази када би се употребили у опасностима које би могле настати, наређује се да буду потпомогнути са 200 стара жита и да им се предаду двије стотине пушака најбоље врсте с једним барјаком.

Како сте ви освједочени овим новим доказима наше срдчности којом сте били примљени, ми смо увјерени да ћете журећи с повратком вашиим кућама дати разумјети оним премилним поданицима особиту наклоност наших душа према њиховим потребама са сигурношћу, да ће на основу њихове постојане вјерности моћи у сваком случају добијати и веће користи.

³⁾ Кусидићи су из села Кусида у бившем Срезу никшићком, одакле су негђе у XVII вијеку пребјегли у Рисан, гдје су настојањем млетачких власти примили католичку вјеру а мало се затим прозвали „Колумбарићи“, како се и данас називају. Пошто у Рисну у оно доба није било других католичких породица, то они сами нијесу могли да подигну за себе цркву, него им је, по наредби млетачких власти, био приграђен мали олтар, посвећен св. Арханђелу Михаилу, при јужном зиду православне цркве св. Петра и Павла, који је ту остао све до године 1847, када су православни Ришњани подигли за католике посебну црквицу св. Арханђела. Црквица је у прошлом рату усљед експлозије до темеља срушена.

Нека се одмах нареди Уреду за исхрану да се рисанским посланицима изда на поклон двије стотине стара ситног (стрног жита) и Управи Арсенала да им се изда двије стотине пушака од пет педаља дужине.

Исто тако се наређује управнику надлештва „Rason Vecchie“ да на државни трошак одјене рисанске посланике и њихова два служитеља (момка) и да свакоме од ових посланика даде по једну медаљу од по десет цекина свака, а да главни благајник поменутом управнику преда потребан новац за наведене сврхе.

Дано у нашој дуждевској палати дне 23 априла 1707.

Ђовани Францеско Бузенело, секретар“

Горњи препис је овјерен од јавног биљежника у Венецији 26 маја 1717 године.

Из наведених докумената, која се у неким наводима понављају, видимо да се увијек не слажу подаци о броју војника које је Ђуковић предводио у појединим биткама, што, по свој прилици, значи да је уз Ришњане ту било и других војника, па док се у једним документима наводи само број Ришњана, у другим се међу Ришњане убрајају и други војници који су се с њима заједно борили и којима је Ђуковић такође заповиједао.

Петар Д. Шеровић

ЈЕДАН ДОКУМЕНАТ О ЦАРЕВУ ЛАЗУ

Ни о једном проблему из историје Црне Горе није се толико писало и дискутовало колико о Цареву Лазу. Старо, традиционално схватање о великој црногорској побједи над Турцима на Цареву Лазу 1712 године разбио је Ј. Томић. Али у својој изврсној и опширној студији „Питање Царева Лаза“ Томић није успио да докаже шта је послужило као основа епске и наративне традиције о Цареву Лазу. Он је дошао до закључка да је традиција о Цареву Лазу из 1712 године постала на Цетињу тридесетих година XIX вијека „одозго“, литерарним путем.

Мени је ово Томићево мишљење изгледало неприхватљиво, јер сматрам да традиција не може постати „одозго“, литерарним путем, ако у народу не постоји никаква основа за то. Настојећи да објасним шта је послужило као основа за легендарни Царев Лаз из 1712 године, ја сам у својој студији „Црна Гора у доба владике Данила“, на основу једног документа који је објавио Ј. Миловић, тврдио да Царев Лаз постоји као историски догађај који се збио у доба Морејског рата. То је досад био једини докуменат у којем се изричито помиње борба на Цареву Лазу у вријеме Морејског рата. Као један једини докуменат о том догађају, без об-